

Соціальна активність особистості як умова розвитку сучасного українського суспільства

У статті висвітлено трактування сутності соціальної активності особистості з позиції філософського, психологічного, соціологічного, педагогічного аспектів. Визначено спільні позиції до розуміння цього поняття, через аналіз деяких сутнісних характеристик автор наводить власне розуміння поняття *соціальна активність* у сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: активність, особистість, соціальна активність, мотиви, потреби, суспільство, якість, діяльність, стан, утворення, самореалізація, соціальна активність особистості.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне суспільство породжує нову антропологічну реальність: людина все більше стає суб'єктом власної життєдіяльності та суспільних відносин, відповідальним за прийняті ним рішення. Суб'єктно розвиваючись, людина не лише адаптується до нинішньої суспільної реальності, а й на її основі вибудовує власну життєдіяльність, детерміновану і вимогами соціуму та інших, і її внутрішніми потенціями.

Саме тому соціальне виховання підростаючого покоління наразі має бути орієнтоване на розвиток соціальності індивіда, складники якої – соціальна активність, соціальна мобільність, соціальна зрілість, оскільки в сучасних умовах вже не можна обмежитися лише засвоєнням ним суспільно визнаних норм і правил, соціального досвіду. Сучасне українське суспільство потребує соціально активних громадян.

Суперечність соціально-моральних ідеалів, зміна загальноприйнятих ціннісних орієнтацій, відповідно до яких особистість, котра зростає, прогнозує свої вчинки, відсутність належного педагогічного спілкування і розуміння в сім'ї та школі актуалізують проблему формування соціальної активності підростаючого покоління як майбутнього держави.

Особливого звучання набувають принципи соціального, патріотичного, морального виховання: зв'язок школи із життям; свобода й самодіяльність; реалізм; досвід; народність; гуманітаризація освіти; патріотичність; індивідуалізація; відповідність цінностей школи потребам сьогодення.

Мета статті – уточнити сутність соціальної активності особистості в умовах сучасного українського суспільства.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблема соціальної активності – предмет досліджень багатьох науковців: актуальні питання соціального становлення особистості висвітлено в роботах О. Безпалько, І. Зверевої, А. Капської, Л. Коваль, І. Ковчиної, М. Лукашевич, В. Поліщук; сутність феномену соціальної активності, її структуру та загальні закономірності розвитку розкрито в розвідках К. Абульханової-Славської, Є. Ануфрієва, О. Леонт'єва, А. Мудрика, Т. Мальковської, В. Петровського, С. Рубінштейна та ін.; особливості особистісно-орієнтованого виховання розкривають в студіях І. Бех, С. Поляков, І. Якиманська та ін.; питанням розвитку в дітей соціальної активності через особистість і колектив, виховання особистості в колективі присвячені праці А. Макаренка; духовну спільність колективу аналізує В. Сухомлинський та ін. Проблема формування соціальної активності особистості стала предметом дисертаційних робіт Н. Клімкіної, О. Тельн, Л. Нафікової, В. Косовець та інших учених.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Соціальна активність належить до тих категорій, які постійно вдосконалюються, змінюються з розвитком суспільства. Від рівня соціальної активності громадян залежить і розвиток суспільства, тому потрібно вдаватися до нових, відповідних сучасним умовам, науково обґрунтованих підходів щодо вдосконалення процесу її формування в сучасних умовах, узагальнивши при цьому вже наявний досвід.

Спершу варто наголосити на тому, що соціальна активність тісно взаємопов'язана, а деколи нерозривно пов'язана з такими поняттями, як діяльність, спілкування, соціальна відповідальність, життєва позиція, соціальна адаптація, соціалізація тощо. Тому це поняття варто проаналізувати у філософському, психологічному, соціологічному, педагогічному аспектах.

З філософського погляду (Л. П. Буєва, А. В. Брушлінський, Л. Н. Мітрохін) соціальну активність трактують як особливий стан діяльності, що характеризується позитивно вираженою стороною, як специфічну форму взаємодії суб'єкта з навколишнім середовищем [2].

Психологічний підхід соціальну активність убачає у «входженні людини у світ інших людей з певною метою» [3]. Цей підхід дає підстави вважати проявом соціальної активності особистості

звичайну розмову телефоном, виступ або гасла на мітингу, пасивну участь у демонстрації, створення об'єднань, будь-який рух у суспільстві, який має наявну систему певних простих чи складних дій. Отже, тут соціальну активність розуміємо як усю систему соціальної взаємодії особистості і з окремими громадянами, і із цілими спільнотами, соціальними інститутами чи суспільством загалом.

Л. Орбан-Лембрик розуміє соціальну активність як «глибинні, різнобічні зв'язки особистості із соціумом, рівень реалізації як суб'єкта суспільних відносин» [7]. Отож, простежують залежність соціальної активності й особистості, тобто рівень соціальної активності визначає міру реалізації особистості в соціумі.

Соціальну активність, на думку С. Грабовської, С. Чолій, розглядають як особистісну якість, яку дослідники визначають як інтеграційну характеристику його самоорганізації та мотиваційно-ціннісної орієнтації, його соціально спрямованої діяльності та поведінки, взаємодію із членами колективу й соціальним середовищем при виконанні соціально значущої діяльності [3].

Соціологи в основу соціальної активності вкладають особливі характеристики самосвідомості особистості, які ідентифікують її із соціумом і розглядають як суб'єкт, що виражає та захищає інтереси спільноти як власні. На їхню думку, активну особистість розглядають як особистість, яка найвищу цінність убачає в житті задля суспільних інтересів, життя у вирі соціальних подій, життя, об'єктивно включене в рух і розвиток суспільних організмів та суспільних процесів. Цікаве, для пояснення погляду соціологів поняття генеральної ціннісної спрямованості особистості, у яке вони вкладають розуміння ціннісної єдності всіх цінностей, уявлень, завдяки яким видається можливим прогнозувати з певною впевненістю загальні лінії соціальної активності особистості в тривалій життєвій перспективі, однак не можливо упевнено передбачити її вчинки на певних проміжках життя [9]. Згідно із цим поглядом соціальна активність – це активність, що реалізовується в різних формах, найтипівіші сфери прояву якої – соціально-політична, трудова, економічна, культурно-дозвільна життєдіяльність людини.

На думку В. Радула, активність особистості виражається в діяльному ставленні особистості до світу, спроможності перетворювати матеріальну й духовну суспільно значущі сфери на основі засвоєння історичного досвіду людства, реалізації у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні [8].

Як суттєва суспільна якість людини соціальну активність особистості трактує В. Мордкович. Вона виявляється, на думку дослідника, у здатності суб'єкта до цілеспрямованого взаємодії із середовищем, у здатності, яка ґрунтується на її потребах й інтересах, існує як внутрішня готовність до дії і проявляється як усвідомлена та енергійна діяльність, спрямована на перетворення різних сфер дійсності й самих соціальних суб'єктів [5].

Як форму людської діяльності соціальну активність розглядає Ю. Воробйов. Дослідник переконаний, що розкриття соціальної активності особистості можливе лише через діяльність, її форми й види. Учений зазначає, що соціальна активність особистості висловлює «Не будь-яку, а певну діяльність: по-перше, зумовлену внутрішніми причинами, по-друге, спрямовану не лише на збереження системи, а й на її подальший розвиток, по-третє, творчу; по-четверте, ту, яка має строго виборчий характер і включає оціночний момент» [2].

О. Безпалько визначає соціальну активність як динамічне утворення, суб'єктом-носієм якої виступає людина, яка через систему зв'язків із навколишнім соціальним середовищем у процесі пізнання, діяльності та спілкування здійснює її розвиток. Дослідниця вказує на різноманітність прояву та залежність соціальної активності від співвідношення між соціальними обов'язками особистості в суспільно значущій діяльності та суб'єктивними установками на діяльність. Соціальна активність, на думку О. Безпалько, виявляється в здатності свідомого пристосування до зовнішнього середовища, а також його цілеспрямованої зміни. У повсякденному житті соціальна активність проявляється у вигляді діяльності в організації та координації активності індивідів, в освоєнні ними зовнішнього середовища [1].

В. Косовець соціальну активність розуміє як стійке особистісне утворення, що характеризує молоду людину як соціальну істоту, яка має чітку особистісну спрямованість, власну позицію, володіє світоглядом як системою знань і переконань, взаємодіє з навколишнім світом; водночас це і процес соціальної діяльності, що характеризується інтенсивністю, якістю, новизною, креативністю, успіхом, змістовим наповненням і може відбуватися за певних умов і в певних ситуаціях [4].

Отже, зазначене вище дає можливість стверджувати, що поняття *соціальна активність особистості* розглядають як явище, стан, форму діяльності, утворення особистості, а також як її стосунок до різних сфер життєдіяльності суспільства.

Соціальну активність визначають, з одного боку усвідомленням і прийняттям інтересів суспільства та певних спільнот, а з іншого – готовністю та вмінням реалізовувати ці інтереси, активною діяльністю самостійного суб'єкта [10].

Визначальні показники соціальної активності – прояви ініціативи, самостійність, незалежність, повага до відмінностей, емпатія, рефлексія, комунікабельність, критичність, громадянськість, патріотизм, які характеризують такі важливі ознаки, як сильне та стале прагнення особистості здійснювати вплив на соціальні процеси й дієву участь у суспільних справах, в одних випадках намагання змінити та перетворити, в інших навпаки, зберегти, зміцнити існуючий соціальний лад, його форми та елементи.

Погоджуємось із такою позицією С. Грабовської, С. Чосік: дискусійне однозначне твердження, що мета соціальної активності – принесення користі іншим людям чи суспільству загалом [3].

На сьогодні, незважаючи на присутність альтруїстичних ознак, погоджуємось з думкою, що не менш важливий і цілком реальний мотив соціальної активності – бажання отримати певну користь для себе [3]. Це бажання не завжди прагматичне, воно може виявлятися в прагненні здобути певні знання чи досвід, знайти нових друзів, отримати переваги під час працевлаштування або ж конкретну матеріальну винагороду за затрачені зусилля. Звичайно, означені мотиви можуть принести користь суспільству. Звичне бажання зробити кар'єру, можливість виявити себе і свої здібності або прагнення прийняти складне рішення може привести до успіху всієї організації (класу, студентської групи) тощо. Отже, бажання досягти мети спонукає до вибору способів поведінки, координації зусиль, саморегуляції.

Особливо сьогодні набуває нового змісту й актуальності дотримання основного соціального та юридичного принципів – реалізуючи свої права, не порушуй права інших. Тому, вмотивовуючи свою діяльність, соціально активні люди повинні використовувати мотив ненанесення шкоди певній групі або соціальному прошарку людей, державі тощо, що часто не спрацьовує в реальному житті, адже, перебувати поруч у тісному взаємозв'язку, соціальні та індивідуальні мотиви, можуть бути і соціально корисними, і деструктивними.

Варто наголосити й на тому, що мотиви мають динамічний характер. Оскільки кожен період життя людини включає її в якісно нову систему суспільних відносин, що призводить і до зміни її мотиваційної сфери. Як зазначають психологи, під час розвитку особистості перетворюються одні мотивів на інші чи стримування одних іншими, відповідно на основі одних мотивів формуються інші, зрозуміло, виникають суперечності між різними мотивами, змінюється співвідношення домінуючих і підпорядкованих мотивів [2].

Отже, зміст мотивів як упредметненої потреби – найбільш суттєва характеристика спрямованості особистості та рівня її вихованості.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Становлення демократичного простору, перезавантаження сучасного українського суспільства, переоцінка цінностей, переосмислення потреб – і соціальних, і індивідуальних – викликають потребу виховання соціально активних людей.

Аналіз теоретичних поглядів до трактування поняття *соціальна активність*, наявна в Україні суперечність між потребою у свідомому громадянині й рівнем сформованості активної соціальної позиції особистості дає підстави трактувати соціальну активність як особистісну якість, яка через творчу та усвідомлену діяльність задовольняє власні та суспільні потреби, забезпечуючи розвиток суспільства й усвідомлення себе як особистості в ньому. Однозначне, на нашу думку, переконання в тому, що формування активної соціальної позиції особистості підростаючого покоління сприятиме більш гармонійному функціонуванню соціуму, в якому окрема особистість зможе досягти якнайповнішої самореалізації, перетворюючи себе та суспільство загалом. Перспективне для подальших досліджень врахування мотиваційної сфери під час формування соціальної активності учнівської молоді.

Джерела та література

1. Безпалько О. В. Розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні [Електронний ресурс] / О. В. Безпалько // Вісн. психології і педагогіки : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 8. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua>
2. Воробьев Ю. Л. В поисках смысла и правды. Активность и развитие личности / Ю. Л. Воробьев, Б. Н. Королев. – М. : МГСУ Союз, 2003. – Т. 1. – 500 с.
3. Грабовська С. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості / С. Грабовська, С. Чолій // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К. : [б. в.], 2010. – Т. XII, ч. 1. – С. 171–181.

4. Косо́вец В. І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища села : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 – Соціальна педагогіка / Василь Іванович Косо́вец ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 23 с.
5. Массовая информация и общественное мнение молодежи / под ред. В. Л. Оссовского. – Киев : Наук. думка, 1990. – С. 284.
6. Мордкович В. Г. Социальная активность: суть и споры / В. Г. Мордкович // Социальная активность. – 1976. – Вып. 3. – С. 3–25.
7. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академ-видав, 2003. – 568 с.
8. Радул В. В. Соціальна активність у структурі соціальної зрілості (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / В. В. Радул ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. – 255 с.
9. Соціологія : підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова [та ін.] ; за ред. Н. П. Осипової. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
10. Уйсімбаєва М. Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку [Електронний ресурс] / Маріям Уйсімбаєва. – Режим доступу : <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2->
11. Ямкова К. С. Сутність та різновиди соціальної активності учнівської молоді: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / К. С. Ямкова // Наук. вісн. Мелітоп. держ. пед. ун-ту. Сер. : Пед. науки. – Режим доступу : <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/48.pdf>

Чернета Сетлана. Социальная активность личности как необходимое условие развития современного украинского общества. В статье рассматривается трактовка сущности социальной активности личности с позиции философского, психологического, социологического, педагогического аспектов. Определяются общие позиции к пониманию данного понятия, через анализ некоторых сущностных характеристик автором подается собственное понимание понятия «социальная активность» в современном украинском обществе.

Ключевые слова: активность, личность, социальная активность, мотивы, потребности, общество, качество, деятельность, состояние, образование, самореализация, социальная активность личности.

Cherneta Svetlana. Social Activity of the Person as a Necessary Condition for the Development of Modern Ukrainian Society. In the article interpretation of essence of social activity of personality is examined from position of philosophical, psychological, sociological and pedagogical aspects. The purpose of the article is clarification of essence of social activity of personality in the conditions of modern Ukrainian society. General positions are determined to understanding of this concept, through the analysis of some essence descriptions an author is give the own understanding of concept “social activity” in modern Ukrainian society.

Key words: activity, personality, social activity, reasons, necessities, society, quality, activity, state, education, self-realization, social activity of personality.

Стаття надійшла до редколегії
12.01.2015 р.